

УДК 316.342.136 : 338.244.2

І.О. КІРНОС

Донецький національний технічний університет

ЗМІНА ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано доктрини реформування соціальної держави та їх базові положення. Виявлено, що доктрина «класичної соціальної держави» поступається доктринам «активного громадянства» та «активної соціальної держави», «держави соціальних інвестицій» та «держави, що надає можливості». Обґрунтовано зсув парадигми у бік посилення відповідальності громадян за власний добробут та переміщення фокуса соціальної політики з перерозподілу доходів на підвищення зайнятості, соціального інвестування та економічної ефективності.

Проанализированы доктрины реформирования социального государства и их основные положения. Выявлено, что доктрина «классического социального государства» уступает доктринам «активного гражданства» и «активной социальной державы», «государства социальных инвестиций» и «государства, предоставляющего возможности». Обоснован сдвиг парадигмы в сторону усиления ответственности граждан за собственное благополучие и смещение фокуса социальной политики с перераспределения доходов в сторону повышения занятости, социального инвестирования и экономической эффективности.

Doctrines of the welfare state reforming are analyzed and their basic concepts are revealed. It is found that the doctrine of "the classic welfare state" is supplanted by the concept of "active citizenship" and "active welfare state", "social investment state" and "enabling state". A shift of the paradigm towards increased responsibility of the citizens for their own welfare is grounded. The focus shift of the social policy from an income redistribution towards increased employment, social investment and economic efficiency is disclosed.

Ключові слова: соціальна держава, активація, активне суспільство, активне громадянство, соціальні інвестиції, соціальна політика, відповідальність громадян.

Keywords: welfare state, activation, active society, active citizenship, social investment, social policy, responsible citizens.

Ключевые слова: социальное государство, активация, активное общество, активное гражданство, социальные инвестиции, социальная политика, ответственность граждан.

Постановка проблеми. Починаючи з другої половини ХХ ст., у розвинених країнах інтенсивно експлуатується ідея соціальної держави. Україна сприйняла її в останньому десятилітті минулого століття, задекларувавши в Конституції. Історія довела, що європейські держави втілили ідею в моделі свого економічного розвитку. Моделі постійно реформувалися з урахуванням змін як національних економік, так і глобальних трансформацій. При цьому ідея соціальної держави не піддавалася суттєвим змінам до початку 1980-х рр. і лише через 10 років від того почала підпадати під постійні ревізії. У наукових дискусіях, а пізніше в політичних програмах і планах національного економічного розвитку, з'являються такі

доктрини, як «третій шлях», «активне суспільство», «держава соціальних інвестицій», «змішана економіка добробуту», «прихована соціальна держава», «держава, що надає можливості» та інші. Втілення названих теоретичних концепцій на практиці привело до виникнення нових інструментів соціальної політики, що відповідають сучасним економічним реаліям. Проте вони не отримали належної уваги з боку вітчизняного політичного істеблішменту. Глобалізація, демографічні зміни та економічні імперативи є стимулом пошуку нових шляхів для України. Стало бути, актуальним завданням є вивчення напрямів реформування і виявлення базових положень теоретичних доктрин сучасної соціальної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна держава - явище комплексне і багатогранне. Вона розглядається з позицій державного управління, політики, права, економічних дій та широко обговорюється як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Так, Е.Лібанова розглядає соціальну орієнтацію економіки з погляду людського розвитку, соціальних інвестицій та консолідації суспільства [1; 2]. Із точки зору політико-правового підходу проблеми розвитку соціальної держави досліджуються у працях О. Скрипнюка [3], А.Крусяна [4], Н.Хоми [5], І.Ворчакової [6]. Із позицій соціальної політики соціальну державу вивчають С. Федоров та колектив його наукових однодумців [7]. Серед зарубіжних вчених трансформації соціальної держави досліджуються Н. Роузом [10], П. Тергайстом [13], Е. Гідденсом [14], Дж. Дженсоном [18], О.Добровольською [20] та ін. При цьому слід констатувати відставання поглядів вітчизняних вчених від передових досягнень західної наукової думки у сфері соціальних доктрин.

Мета дослідження - систематизація базових положень і виявлення тенденцій розвитку теоретичних доктрин соціальної держави, що дозволить створити теоретико-методологічну основу соціально-економічних реформ в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток і розквіт соціальної держави в післявоєнні роки мали місце під час індустріалізації і високих темпів економічного зростання, що забезпечило високий рівень соціальної захищеності широких верств населення. При цьому основною функцією соціальної держави була її відповідальність за добробут своїх громадян і захист їх від основних соціальних ризиків. Соціальний захист вважався основним громадянським правом і гарантувався суспільством. Однак перехід до постіндустріального етапу і глобалізація, що супроводжувалися розвитком економіки знань та високим рівнем безробіття і посиленням міжнародної конкуренції, поставили на порядок денний питання фінансової стійкості соціальної держави. Уповільнення темпів економічного зростання і зміна економічних умов викликали необхідність пошуку нових рішень, що привело до переосмислення парадигми соціальної держави та її реформування.

Загальноновизнаним показником соціальної орієнтації держави є рівень соціальних витрат у відсотках від ВВП. У табл. 1 наведено значення даного показника за 32 роки щодо європейських держав [8].

Таблиця 1

Соціальні витрати, % ВВП за період 1980 -2012 рр. (2012 р. прогнозно)

Країна	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007	2010	2012
Франція	20,8	26,0	25,1	28,6	27,9	29,2	28,4	31,0	29,9
Данія	24,8	23,2	25,1	28,9	25,8	27,1	26,0	30,1	29,5
Бельгія	23,5	26,0	24,9	26,2	25,3	26,4	26,3	29,4	28,6
Австрія	22,5	23,8	23,9	26,5	26,4	27,2	26,4	28,9	28,1
Фінляндія	18,0	22,5	24,2	30,9	24,3	26,1	24,9	29,1	28,0
Швеція	27,1	29,4	30,2	32,1	28,5	29,4	27,3	28,2	26,5
Італія	18,0	20,8	20,0	19,9	23,2	25,0	24,9	27,5	26,4
Німеччина	22,7	23,2	22,3	26,5	26,2	26,7	25,2	27,3	25,8
Іспанія	15,6	17,8	19,9	21,4	20,3	21,2	21,6	26,7	25,3
Великобрит.	16,7	19,8	17,0	20,2	19,2	21,3	20,5	24,4	22,9
Норвегія	16,9	17,8	22,3	23,3	21,3	21,6	20,8	24,0	22,4
Люксембург	20,6	20,2	19,1	20,8	19,1	23,2	20,6	23,5	23,6
Греція	10,2	16,0	16,5	17,3	19,2	20,5	21,3	23,2	23,1
Угорщина	-	-	-	-	20,0	22,5	22,9	23,5	22,1
Нідерланди	24,8	25,3	25,6	23,8	19,8	20,9	20,1	22,6	21,5
Польща	-	-	14,9	22,6	20,5	21,0	19,8	21,8	21,1
Чехія	-	-	16,0	18,2	19,8	19,5	18,8	20,4	20,4

Як свідчать дані таблиці, ознаки кількісного скорочення розмірів соціальної держави відсутні. Більш того, має місце протилежний тренд. Так, за період 1980-2012 рр. соціальні витрати зросли: в Греції на 12,9%, Фінляндії - 10%, Іспанії - 9,7%, Франції - 9%, Італії - 8,4%, Австрії - 5, 6%, Данії – на 4,7%. Зменшення має місце тільки в Нідерландах - із 24,8% до 21,5%. Таким чином, кількісні показники не підтверджують думку про скорочення соціальної держави. Проте в постіндустріальних соціальних державах відбулися якісні зміни у бік згорання щедрості допомоги, приватизації та впровадження ринкових інструментів, що дало змогу говорити про зрушення в парадигмі соціальної держави. Хоча дана теза не означає кінець програм соціального забезпечення, адже неможливо уявити собі повну відмову від соціального захисту, медичного страхування, допомоги з інвалідності, безробіття та ін. Сферу соціальної політики обмежують демографічні і ринкові умови, що породжують нове інституційне середовище, підпорядковуючи політику соціального захисту економічним міркуванням, таким як необхідність гнучкості ринку праці, відкриття нових ринків для приватного сектора, тиск міжнародної конкуренції, а також обмеження дефіцитних бюджетів.

У результаті таких обмежень наприкінці ХХ ст. роль уряду в моделі соціальної держави поступово слабшала та доходила до меж моделі, що більшою мірою апелює до особистої відповідальності громадянина. Дану зміну можна охарактеризувати як перехід від соціальної держави до соціального суспільства. У даній моделі відповідальність за забезпечення соціального захисту покладається не тільки на державу, але також розподіляється між ринком, суспільством (в особі громадських організацій), індивідуумом і його неформальними мережами (сім'єю, друзями, сусідами). Цей крок в еволюції соціальних держав характеризується

введенням елементів активації в системі соціального захисту на шляху до «активуючої» держави, або «держави, що надає можливості».

У 1990 р. у щорічному звіті ОЕСР про зайнятість з'являється термін «активне суспільство» на позначення поняття як кращого, якщо не єдиного способу впоратися з бідністю і соціальним відторгненням [9]. Сутність переходу від «соціальної держави» до «активного суспільства», і в зв'язку з цим перехід від «цивільних прав» до «активного громадянства», полягала у

«... новому акценті на персональній відповідальності осіб, їх сімей та громад за своє майбутнє благополуччя, а також в їх власних зобов'язаннях вживати активних заходів для забезпечення добробуту» [10, с.328]. На відміну від соціальної держави активне суспільство прагне до досягнення максимальної зайнятості громадян. «Активна соціальна держава» направлена на формування іншого ставлення до «неявного контракту» між громадянами і державою. Роль держави передбачається як менш захищаюча й більш керуюча або напрямна, в той час як від громадян очікується більш активна, заснована на особистій відповідальності, поведінка. Побудована на цих принципах, соціальна політика все більше спрямована на допомогу людям у пошуку роботи та надання можливості ринку і добровільного сектора приймати на себе все зростаючу роль в наданні соціального захисту.

Самодостатність є домінуючим елементом у розбудові соціальної політики і протиставляється залежності від соціальної допомоги. Девіз «немає прав без обов'язків» знаходить широку підтримку не тільки неолібералів і консерваторів, а й широкого кола політичних позицій. Значна кількість нових програм соціального забезпечення у США, деяких країнах Європи і в Австралії проголошують це нове ставлення з посиленням акцентом на обов'язках й "особисту відповідальність". У суспільно-політичних дебатах щодо безробіття помітна ідея про те, що нужденні повинні отримувати допомогу, але тільки в обмін на певний внесок в суспільство [11]. Соціальні права, пов'язані з поняттям громадянства та гарантіями екзистенційних основ для всіх громадян незалежно від їх робочого стажу, поступилися місцем принципу взаємності, головним завданням якого є збалансування виплат і внесків, громадянські права й обов'язки.

Ідея активної соціальної держави знаходить схвалення на найвищому рівні у 2000 р.: в Лісабонській стратегії Євросоюзу однією з цілей соціального розвитку ЄС на наступне десятиліття висувається побудова «активної соціальної держави» [12].

Основною проблемою для соціальних держав було реформування соціальної політики відповідно зі «старими» і «новими» соціальними ризиками, що дозволяє збалансувати цілі захисту та вимоги економіки, що динамічно глобалізується. При цьому практичним інструментом ідеологічної концепції активного суспільства й активного громадянства при реформуванні соціальної політики та політики ринку праці стала політика активації.

Згідно із П.Тергайстом, активація - це комплекс заходів, спрямованих на інтеграцію безробітних одержувачів соціальної допомоги та поліпшення їх економічної і соціальної інтеграції. Політика активації торкається законодавства, фінансових стимулів, соціальних послуг та ринку праці. Її суб'єктами є обидві сторони ринку праці - роботодавець і найманий працівник. Основною метою політики активації є посилення економічної самодостатності та соціальної інтеграції внаслідок зайнятості замість отримання допомоги з безробіття, що часто асоціюється із соціальним відторгненням [13,с.22]. Основним інструментом політики активації на ринку праці є скасування безумовних виплат соціальної

допомоги громадянам працевдатного віку. Отримання допомоги стає зумовленим активністю індивідуума у спробах працевлаштування. При цьому обов'язковою умовою подальшого отримання допомоги є не тільки активний пошук роботи, але також участь у навчанні та програмах перекваліфікації. Крім того, одержувач зобов'язаний прийняти варіанти запропонованих вакансій або схем навчання для подальшого отримання допомоги протягом певного терміну.

Розвиток економіки знань вплинув на концепцію «активної соціальної держави», задуманої урядами. Побожовання, що зайнятість і конкурентоспроможність постраждають внаслідок обтяжливих соціальних витрат та рівня регулювання, перемістило фокус соціальної політики на залучення мобільного капіталу, як фінансового так й фізичного. Соціальна політика зміщується в бік інвестування в людський капітал і формування навичок, які усе більшою мірою вважаються активними інструментами як для економічного зростання та інновацій, так і для забезпечення можливостей для всіх. У результаті з'являється концепція «держави соціальних інвестицій», вперше запропонована Е. Гідденсом, яка розглядає соціальні витрати держави як форму інвестицій у соціальний капітал. В якості основних стратегій соціального інвестування Е. Гідденс виділив довічне навчання і збільшення ролі держави, а також державне партнерство із приватним бізнесом [14, с.124-127]. Важливість інвестицій у людський капітал підкреслюється у звіті Комісії із соціальної справедливості: «... масштабні інвестиції у навички, дослідження, технології, догляд за дітьми та розвиток спільноти - це останній і перший крок у «доброчесне коло сталого зростання» [15, с.97,103]. Пізніше дану тему підтримали і в ЄС. Лісабонський саміт 2000 р. визнав інвестиції в людей основним елементом модернізації Європейської соціальної моделі.

Головним завданням моделі соціальних інвестицій є визнання та інтеграція економічної і соціальної політики. Концепція соціальних інвестицій прагне запропонувати ефективну відповідь на неоліберальну критику соціальних витрат як марнотратство і джерело залежності. У той самий час, держава соціальних інвестицій не є традиційно соціальною у своїй орієнтації. Держава соціальних інвестицій витрачає, але вибірково і в цільових напрямках. Кошти витрачаються у сферах з очікуваними дивідендами, такими як охорона здоров'я або освіта. Слід зазначити, що держава соціальних інвестицій ініціювала безліч напрямів соціальної політики, орієнтованих в основному на дітей або підлітків, а також спрямованих на активацію [16].

Інвестиції припускають віддачу, тому невід'ємною частиною концепції соціальних інвестицій є націленість програм на отримання економічних результатів. Державні витрати орієнтовані тільки на ті галузі, де це "необхідно" і де вони будуть генерувати максимальну віддачу. Даний аспект сформульований у більш конкретних формулюваннях «підвищення економічної ефективності соціального забезпечення» [17, с.9] і "модернізація соціального захисту в напрямі стійкості» [18, с.78].

Підхід соціальних інвестицій виходить за рамки перерозподільчої, заснованої на споживанні соціальної політики, зосередженої навколо допомоги і прав, у бік інвестицій у людський капітал, що підвищують можливості участі індивідуума. Інвестиції накладають відповідальність на людину і суспільство за перетворення і підвищення їх економічної конкурентоспроможності .

Відсутність доступу до знань і втрата або відсутність навичок є новими соціальними ризиками економіки, заснованої на знаннях. Замість забезпечення

прямого захисту через механізми перерозподілу, процес інвестицій озброює громадян можливостями власної інтеграції на ринку праці. Таким чином, новою формою захисту, що надається державою соціальних інвестицій, є здатність впоратися з новими ризиками на ринку. Іншим важливим компонентом держави соціальних інвестицій є залучення громадян до ринку праці з метою забезпечення соціальної згуртованості та економічної конкурентоспроможності. Стимулювання зайнятості досягається головним чином шляхом активації на ринку праці та навчання.

Таким чином, характерними рисами, властивими державі соціальних інвестицій, є: підхід соціальних інвестицій замість підходу оподаткування та витрат; пріоритет дітей як громадян-працівників майбутнього; орієнтованість на майбутнє; розподіл можливостей для забезпечення соціальної залученості, а не розподіл доходів для забезпечення рівності; адаптація індивідуумів і суспільства до протистояння глобальній конкуренції, процвітання в економіці знань; інтеграція соціальної та економічної політики; пріоритет цільових програм і керування через державу, що надає можливості.

Реалізацію концепції держави соціальних інвестицій одержала у Великобританії. Напередодні виборів 1997 р. партія лейбористів проголосила програму New Labour, центральним елементом якої стала стратегія соціальних інвестицій у людей. Дана стратегія була спрямована на групи, здатні принести максимальну віддачу внаслідок підвищення продуктивності праці, зниження соціальних витрат або їх комбінації. Центр соціальної політики був зміщений із захисту людей від впливу ринку на створення освічених, зайнятих та активних громадян, здатних краще конкурувати й адаптуватися до нового гнучкого ринку праці. Витрати на освіту, охорону здоров'я й догляд за дітьми розглядалися як «позитивні», у той час як витрати на пасивну соціальну допомогу, наприклад, із безробіття, вважалися «непродуктивними». Особливу увагу нових політичних ініціатив було направлено на дітей і молодь. Результатом програми стало створення понад мільйон нових місць із догляду за дітьми, а важливість дошкільної освіти одержала нове визнання. Іншими важливими аспектами стратегії соціальних інвестицій нових лейбористів виявився акцент на відновленні громад і впровадженні нових форм управління. Втілено в життя національну стратегію відновлення депресивних районів і численні ініціативи, що включають співпрацю та участь у неформальних об'єднаннях, громадянську участь у партнерствах, бізнесі а також в благодійних та волонтерських організаціях [19].

Таким чином, модель держави соціальних інвестицій заснована на трьох основних принципах. По-перше, вона об'єднує економічну і соціальну політику, розглядаючи освіту, здоров'я та інші соціальні цінності громадян як необхідну умову економічного зростання. Другою стратегічною перевагою моделі є її прихильність рівності можливостей. Третій принцип стимулювання економічної участі може розглядатися як сила і як слабкість одночасно. Вся модель спрямована на виявлення значення соціальних інвестицій із погляду економічної і соціальної продуктивності, що, безумовно, необхідно. Незважаючи на деякі недоліки, у цілому підхід соціальних інвестицій є виходом за межі неоліберальної парадигми і пропонує перспективи нових напрямів політики.

Ще одну теоретичну концепцію соціальної держави запропонував Н. Гілберт. Це модель «enabling state». У перекладі з англійської «enabling state» означає «держава, що надає можливості», «держава, яка надає право», «держава,

що уповноважує». Даний термін пояснює сутнісний характер змін у США і Великобританії, заснованих на громадській підтримці особистої відповідальності, де «особиста» відповідальність включає індивідуумів, ринок і добровільні організації. Побудовані на цих принципах, заходи соціального захисту все більше формуються з метою дати людям можливість працювати і дозволити ринку і добровільному сектору осмислити й розширити роль у забезпеченні соціального захисту. Керівний принцип даного підходу - «суспільна підтримка особистої відповідальності». У табл. 2 наведено основні відмінності «соціальної держави» від «держави, що надає можливості» [20].

Таблиця 2

Основні відмінності доктрин «соціальної держави» та «держави, що надає можливості»

Соціальна держава	Держава, що надає можливості
Розширення соціальних прав	Зв'язок прав із обов'язками
Фокус на прямих витратах	Зростання непрямих витрат
Трансфери у формі послуг	Трансфери готівковою або ваучери
Послуги здійснюються державними організаціями	Здійснення приватними агентствами
Соціальні витрати на споживання	Соціальні витрати на інвестиції
Зниження економічної нерівності	Відновлення соцсправедливості
Соціальна підтримка	Соціальне залучення
Універсальні права на соцзахист	Вибіркове цілеспрямовання
Безумовна допомога	Використання стимулів та санкцій

Зміст таблиці дозволяє виділити чотири основні тенденції на пряму змін - приватизації, державних витрат, зайнятості та соціальної залученості. Перша - це просування ринковоорієнтованого підходу до соціального захисту. Держава, яка надає можливості, просуває приватне надання соціальних послуг шляхом покупки контрактів, а також стимулює фінансування соціальних допомог приватному бізнесу, надаючи часткові субсидії.

Друга тенденція – це коли, відступаючи від розширення соціальних прав, гарантованих соціальною державою, держава можливостей прагне зв'язати соціальні права із обов'язками і відповідальністю, що оживляє почуття справедливості і соціального рівноправ'я, але в той самий час сприяє скороченню державних витрат. Скорочення державних витрат відбувається за рахунок приватизації соціального сектора та надання податкових пільг для певних груп населення. Найбільш ефективним інструментом контролю державних витрат на соціальний захист є використання адресного підходу, що включає розподіл ресурсів на основі критеріїв визначення найбільш нужденних і знедолених, замість надання їх усім громадянам на основі універсального права.

Третьою тенденцією є те, що менший акцент політики держави можливостей на соціальній підтримці заради стимулювання соціальної залученості максимально проявляється через активну участь у ринку праці. Збільшення акценту на заходи з підвищення зайнятості супроводжується розвитком соціальних допомог, спрямованих на зміцнення людського капіталу, та допомоги безробітним у пристосуванні до вимог сучасного ринку праці.

Четвертою тенденцією є орієнтованість реформ на приватизацію, скорочення державних витрат і посилення спроб стимулювання зайнятості. Посилення особистої активності і скорочення державних витрат обмежують роль держави у наданні соціальних послуг. У міру зростання вимог до особистої незалежності та

працевлаштування індивідуумів основа соціальної згуртованості зсувається від держави у бік приватного ринку і громадянського суспільства, що складається з добровільних організацій та неформальних сімейних і дружніх мереж.

Варто відзначити, що серед характеристик, наведених у табл. 2, існують сфери, спільні для «соціальної держави» і «держави, що надає можливості». Проте центральні тенденції мають різні вектори. На думку Н. Гілберта, «держава, що надає можливості» не існує у чистому вигляді, проте в осяжному майбутньому соціальні та економічні сили, які активували трансформацію соціального захисту, будуть продовжувати чинити тиск на найбільш розвинені індустріалізовані держави і переформовувати соціальну політику в бік пристосування до нової парадигми соціального захисту [21].

Таким чином, у даний час існує декілька теоретичних доктрин соціальної держави, реалізованих на практиці. В якості базових положень статті вибрано такі: цілі соціальної політики, інструменти соціальної політики, відповідальність сторін - держави й особистості. Порівняльну характеристику доктрин наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Базові положення доктрин соціальної держави

Доктрина	Ціль соціальної політики	Інструмент соціальної політики	Відповідальність сторін	
			громадянин	держава
Класична соціальна держава	Перерозподіл доходів Боротьба із бідністю	Прямі витрати Безумовна допомога Державні соціальні послуги	Універсальні соціальні права	Соціальний захист Гарантія рівня доходів Патерналізм
Активне суспільство	Підвищення зайнятості Економічна незалежність	Обумовленість допомоги Скорочення розмірів та тривалості допомоги Санкції та стимули	Індивідуальна активність зайнятості участь у житті суспільства	Субсидування зайнятості Допомога при пошуку роботи
Держава соціальних інвестицій	Економічна ефективність Конкурентоспроможність в економіці знань	Навчання протягом життя; тренінг Інвестиції у дітей та молодь	Активність на ринку праці	Допомога у адаптації до нових соціальних ризиків
Держава, що надає можливості	Соціальне залучення Економічна незалежність	Непрямі витрати податкові стимули приватизація соц. послуг ринковоорієнтований підхід	Зв'язок соціальних прав із обов'язками	Державна підтримка приватної відповідальності Надання права вибору

Отже, очевидним є факт зміни парадигми класичної соціальної держави, що гарантувала соціальний захист своїм громадянам незалежно від їх зусиль у пошуку роботи та активності у спробах забезпечити свій добробут. Всебічний охват соцзахистом змінюється концепцією «немає прав без обов'язків».

Висновки. При розробці теоретико-методологічної основи соціально-економічних реформ в Україні необхідно брати до уваги трансформації соціальної держави в класичному розумінні внаслідок викликів і змін економічних умов, спричинених глобалізацією. Зміни відбулися у таких напрямках.

По-перше, процеси економічної приватизації та глобалізації перевели розподіл влади від держави до капіталу та ринків.

По-друге, посилюється зв'язок між соціальною та економічною політикою, змінилася політика ринку праці. Соціальна політика стає активнішою, тобто спрямованою на підвищення участі громадян на ринку праці. Отримання виплат та допомоги зумовлено активністю громадян у пошуку роботи.

По-третє, з'явилися зрушення у бік підвищення особистої відповідальності громадян за власний добробут. При цьому процес перекладання відповідальності на громадян супроводжується наділенням їх великими повноваженнями і можливостями у забезпеченні соціального захисту та послуг.

По-четверте, змінюється фокус соціальної політики, що спрямовується на нові соціальні групи, які стають більш вразливими внаслідок глобальних економічних і демографічних змін. Соціальна політика стає менш розподільною, але більш інвестує й орієнтована на майбутнє. Прямі виплати та допомоги замінюються фінансуванням освіти, підвищення кваліфікації, довічного навчання.

По-п'яте, зростає роль недержавних організацій та об'єднань громадянського суспільства у сфері забезпечення соціального захисту.

Бібліографічні посилання

1. Лібанова Е. Соціальна орієнтація ринкової економіки як передумова консолідації суспільства / Е. Лібанова // Вісник НАН України. - 2010. - № 8. - С. 3-14.
2. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій: моногр. / За ред. Е.М. Лібанової – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. – 356 с.
3. Скрипнюк О. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики / О. В. Скрипнюк. – К.: І-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2000. – 600 с.
4. Крусян А. Р. Україна як соціальна держава: концептуальні положення та конституційно-правові реалії / Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Південноукр. центр гендер. проблем ; - Одеса : Фенікс . - Вип. 44. - 2012. - С. 35- 47.
5. Хома Н. Розвиток ідей про соціальну державу у світовій політико-правовій думці / Н.Хома// Держава і право.- 2011. - № 51. - С. 703-709.
6. Ворчакова І. Є. Проблема будівництва соціальної держави в сучасній Україні // Наукові записки. – Т. 19.- Спец. вип. : у 2-х ч. - Ч. 1 / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – К.: КМ "Academia", 2001. - С. 155-157.
7. Социальная политика в странах Европейского союза: от неолиберализма к идеям активного социального государства/ [Федоров С.М., Автономов А.С., Гаврилова И.Н и др.]. - Социальная политика в контексте межсекторного взаимодействия / Ин-т соц. РАН; отв. ред. А.С. Автономов, И.Н. Гаврилова. - М.: Изд-во Главн. архивн. управления г. Москвы; ИС РАН, 2009. - 400 с.
8. Adema W. Is the European Welfare State Really More Expensive?/Adema W., Eron P. - Indicators on Social Spending, 1980-2012. – Paris: OECD, 2011. – 131 p.
9. Employment Outlook. - Paris: OECD,1990. -187 p.
10. Rose N. The death of the social? Re-figuring the territory of government/ N. Rose // Economy and Society. – 1996.- Vol. 25 (3). – P. 327-56.

11. The active society and activation policy/ Jørgen Elm Larsen // *The Changing Face Of Welfare: Consequences and outcomes from a citizenship perspective*. - Jorgen Goul Andersen (Ed.), Anne-Marie Guillemard (Ed.). - Bristol: Policy Press, 2005. – 296 p.
12. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 Presidency Conclusions. – [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm>.
13. Tergeist P. Activation Strategies and the Performance of Employment Services in Germany, the Netherlands and the United Kingdom/ Peter Tergeist, David Grubb// *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. - OECD Publishing, 2006. - N. 42.- 63 p.
14. Giddens A. *The Third Way: the renewal of social democracy*/Anthony Giddens. - Polity Press, Cambridge, 1998. - 176 p.
15. *Social Justice: Strategies for National Renewal*. - London: Vintage, 1994. – 418 p.
16. Perkins D. Beyond neo-liberalism: the social investment state?/ Daniel Perkins, Lucy Nelms and Paul Smyth // *Social Policy Working Paper*. - 2004. - N 3. - 20 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: < www.bsl.org.au>.
17. Midgley J. Growth, redistribution, and welfare: toward social investment // *Social Service Review*. - 1999. - vol.73. - P. 3–21.
18. Jenson J. New routes to social cohesion? Citizenship and the social investment state / J. Jenson, D. Saint-Martin // *Canadian Journal of Sociology*. - 2003. - Vol. 28, issue 1. - P. 77–99.
19. Dobrowolsky A. Rhetoric versus reality: the figure of the child and New Labour’s strategic “social investment state” / Alexandra Dobrowolsky // *Studies in Political Economy*. - 2002. - Vol. 69. - P. 43-73.
20. Gilbert N. *The Enabling State. An Emerging Paradigm for Social Protection*/ Neil Gilbert// *The Welfare Society in the 21st Century*. - 1999. - № 42.- 40 p.
21. Gilbert N. *Transformation of the Welfare State. The Silent Surrender of Public Responsibility*/ Neil Gilbert. - Oxford University Press, 2002. - 225 p.